

ISMERTETÉSEK ÉS BIRÁLATOK.

Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft, herausgegeben von F. *Techner*. I. Band, 1. Heft. Leipzig 1884. — Ez új folyóiratnak eddig megjelent legelső füzetében igen érdekes *Brugmann K.* czikke: *Zur frage nach den verwandschaftsverhältnissen der indogermanischen sprachen* (226—256. lap). E dolgozat nem annyira az indogermán nyelvek rokonsági viszonyát tárgyalja, mint inkább azt a kérdést, hogy mennyiben és mikor szabad az egyes nyelvcsoportok számára származási táblákat felállítani. S ez ránk nézve is nagyon érdekes kérdés. A nyelvek rokonsági viszonyára nézve két fő elmélet van: az elágazás és az átmenet elmélete (stammbaum- u. übergangs-hypothese). Az előbbi az elterjedtebb, s nálunk csakis ez jutott érvényre (Budenz, Verzweigung der ugrischen sprachen). Itt nem vitatkozunk arról, hogy melyik vélemény a helyesebb, ránk nézve elég az, hogy majdnem az egész tudományos világ az elágazás mellett szól, s nálunk a másik nézetnek még csak képviselője sincs. Hagyjuk tehát ezt, s feleljünk meg mindjárt *Brugmann*nal arra a kérdésre, hogy mi lehet kriteriuma két vagy több nyelv oly szoros összetartozásának, hogy őket egy közös ősnyelvből eredetteknek kelljen tartanunk.

Ő így felel rá: csakis olyan egyezések, melyek nincsenek meg ugyanazon csoport többi nyelveiben, s a közös ősnyelvben sem voltak meg, vagyis közösen véghezvitt újítások.

Ezután *Br.* egyenkint tárgyalja a kriteriumokat, melyek alapján az indogermán nyelvek származási fáját felállították.

A szorosabb egybetartozás mellett bizonyít az egyforma hangfejlődés; ámde kimutatható sok oly hangtani jelenség, melyeket kétségtelenül egybe nem tartozó nyelvek is egyformán felmutatnak. *Br.* számos példát hoz fel erre az egyes indogermán nyelvek köréből; de hát ily példákat találhatunk egymástól még távolabb

álló nyelvekben is. Pl. a kelta nyelvben két hangzó közötti *m*-ből *v* lesz, épúgy mint a magyarban; szókezdő *s*-ből *h* lesz a görögben és irániiban (óbakt. *hana* ősz, gör. *ἔνος*, lat. *senex*), épúgy a magyarban és finnben (magy. *hét*, vog. *sāt*; magy. *hüvely*, vog. *sipel*; finn *happame*, mord. *šapama*). Csakhogy ebből még senki sem merné következtetni, hogy ezek a nyelvek (óbaktériai és görög, magyar és finn) szorosabb rokonok.

Az egybetartozás második kritériumát az alaktani egyezések képezik; csakhogy itt is nagyon sok egyezés mutatható ki nemcsak az egymástól távol eső indogermán nyelvek közt, hanem egész külön nyelvcsoportok egyes ágai között is. Épígy vagyunk a mondat-tani egyezésekkel is; melyek szintén előfordulnak egymástól igen távol eső nyelvekben. A szókincsbeli egyezés már magában is keveset bizonyít; mert ha két nyelv ugyanazon szavakat mutatja fel, melyek a többi rokon nyelvben nincsenek meg, ezt vagy úgy kell magyaráznunk, hogy egyik a másiktól kölcsön vette (v. ö. a finn és lapp nyelvbéli számos szóegyezést), vagy közösen egy harmadiktól vették; vagy pedig az ősnyelvben meg volt szavat csak ők ketten őrizték meg, a többi rokon nyelv pedig elveszítette. De hogy a közös ősnyelvből való kiválás után fejlesztették volna, az a legkevésbé valószínű eset.

E tanulmány eredménye tehát: Hogy két vagy több nyelvet szorosan egybetartozónak fogjunk fel, arra nézve csakis olyan egyezéseket lehet tekintetbe vennünk, melyek közösen véghez vitt újítások. Csakhogy itt nagyon könnyen tévedhetünk, mert különböző nyelvek gyakran egymástól függetlenül ugyanazon újítást vitték véghez. Most már elénk támad az a kérdés, a melyet azután Br. is felvet: milyen alapon tarthatunk tehát mégis egyes nyelveket a többiekkel szemben szorosan egybetartozóknak? Brugmann erre így felel: A szoros egybetartozás bebizonyítására nem elég egy vagy egynehány egyezés, hanem szükséges számos hang-, alak- és mondattani és szókincsbeli egyezés, melyek a véletlen találkozás gondolatát teljesen kizárják.

Én e feleletet nem tartom kielégítőnek, mert nem igen lehetséges külön nyelvcsaládok között számos közös sajáttságot találni, s ezekről még be is bizonyítani, hogy újabb fejlődések, s hogy nem véletlen találkozások. Sőt én azt hiszem, hogy egyes nyelvek szoros egybetartozásának bebizonyítására elég egy egyezés

is, csakhogy ez egyezésnek olyannak kell lennie, a melyről kétségtelen, hogy újabb fejlődés, s kétségtelen az is, hogy e találkozás a véletlenül nem alapulhat. Hisz ilyen kritériumon nyugszik az ugor nyelvcsoport körében a déli és északi ág nyelveinek külön-külön egybetartozása, csakhogy ez az egy kritérium olyan, hogy annak alapján a nyelvek szoros egybetartozását kétségtelenül elfogadhatjuk.

Brugmann e tanulmányából egy másik következtetést is vonhatunk. Azt, hogy nagyon óvatosaknak kell lennünk származási fák felállításában, s ha nincs ily kétségtelenül biztos kritériumunk, inkább ne is bántuk a származási fát, semhogy próbakép hamis teoriát állítsunk fel, mely többet árt, mint használ. Az ugor nyelvek további elágazására nincsenek biztos adataink, s ezért a déli és északi ág nyelveit csak mint külön nyelveket vehetjük tekintetbe. Ugyanezt kell mondanunk az altáji nyelvek elágazásáról, bár ezekre nézve állított *fel M u n k á c s i* egy származási fát (Budenz-Album 313. l.). De állított-e fel kétségtelen kritériumot is a déli és északi ág nyelveinek szoros egybetartozására? Az, hogy egyes többes képzők közösen vannak meg egy-két nyelvben, bizonyíthat-e eléggé e nyelvek szoros egybetartozása mellett? Az alaktani sajátosságok ép azok, melyek legkevesebbet bizonyítanak, mert éppen szóképzőket fejthetnek ki legkönnyebben egyes nyelvek egymástól függetlenül, vagy a mi sokkal valószínűbb, őriznek meg egymástól függetlenül. Az, hogy az ugor és szamojéd nyelvekben közösen megvan a *-j* pluralis és *-g* dualisképző, míg a többi altáji nyelvekben nincs meg, épúgy nem bizonyítja e két nyelv szorosabb egybetartozását, amint nem bizonyít a szamojéd nyelv külön állása mellett az összes többi nyelvekkel szemben az, hogy egyedül e nyelvben nincs meg a *-g* collectiv számnév-képző, addig, a míg ez egyezésekről nincs bebizonyítva, hogy közösen véghez vitt újítások, s hogy semmi esetre sem lehetnek véletlen találkozások. De nem akarom itt e származási-fa helyességét, vagy nem helyességét vitatni, csak azt állítom, hogy az egyes nyelvek egybetartozása nincs ott úgy bebizonyítva, hogy annak alapján származási-fát állíthatunk fel. S csak ismételhetem, a mit föntebb mondtam, hogy ezt csak akkor szabad tennünk, ha az egyes nyelvek szorosabb rokonságára egész kétségtelen kritériumaink vannak.

BALASSA JÓZSEF.